

حیدر خان عموغلی؛ مهندسی انقلابی

۱۲ مرداد ۱۳۹۴ ساعت ۲۲:۱۱

در مورد فعالیت‌های انقلابی حیدر خان عموغلی نکته نظرات بسیار متفاوتی وجود دارد، برخی وی را یک فدایی انقلابی می‌دانند که با اقدامات خود افراد زیادی از مخالفین مشروطه را از میان برداشت و عده ای نیز وی را یک تروریست معرفی می‌کنند. علی حاتمی در فیلم ستارخان ساخته ۱۳۵۱ هـ.ش توجه ویژه ای به حیدر خان عموغلی داشته است، البته به نظر می‌رسد که حاتمی سعی داشته تا در این فیلم از حیدر خان چهره ای بیشتر منفی ارائه کند، که شاید بی ربط با فضای ضد چپ حکومت پهلوی در اوایل دهه ۵۰ شمسی نباشد.

حیدر خان عموغلی (حیدرتاری وردیوف افشار اورمی) ملقب به حیدر برقی از رهبران انقلاب مشروطه و اولین دبیر کل حزب کمونیست ایران، در سال ۱۲۵۹ هـ.ش مقارن با ۱۸۸۰م در شهر ارومیه متولد شد. پدرش مشهدی علی اکبر افشار پزشک بود و مردم او را عمو خطاب می‌کردند، به همین دلیل نیز حیدر خان به عموغلی (پسرعمو) شهرت یافت. وی هنگامی که تنها ۶ سال داشت به علت آزار و اذیت مامورین دولتی به همراه خانواده اش به قفقاز مهاجرت کرد. دبیرستان را در ایروان با کسب مدال طلا به پایان برد و هنگامی که تنها ۱۸ سال داشت وارد حزب سوسیال دموکرات، پس از آن نیز وارد دانشکده برق انیستیتو پلی تکنیک تفلیس شد. وی علاوه بر فارسی و ترکی، به زبانهای روسی، گرجی و ارمنی تسلط و با زبانهای آلمانی و فرانسوی آشنایی داشت. حیدر خان پس از اتمام تحصیلات مهندسی برق به باکو رفت و به همراه کراسین از انقلابیون معروف قفقاز ایستگاه برقی را احداث نمود، وی سرانجام در صنایع نفتی تقی اف سرمایه دار معروف آن روزگار در پست سرمکانیک مشغول کار شد. هنگامی که حزب اجتماعیون (سوسیالیستها) به رهبری نریمان نریمانف، انقلابی مشهور در باکو تشکیل یافت به عضویت کمیته مرکزی این حزب انتخاب گردید.

پس از آنکه مظفر الدین شاه هنگام بازگشت از سفر اول خود به اروپا در باکو دستور خرید یک دستگاه مولد برق به قیمت هشت هزار تومان نقره برای حرم امام رضا (ع) را صادر کرد، حیدر خان به دعوت حاج میرزا محمود میلانی از بازرگانان تبریز، مسئول خرید ماشین و لوازم مربوطه شد و برای راه اندازی برق حرم به مشهد رفت. طبق اسناد وزارت نیرو بعد از دربار شاه این اولین بار بود که صنعت برق (۱۲۸۰ هـ.ش) به ایران وارد می‌شد. وی در مشهد به نشر افکار حزب سوسیال دموکرات پرداخت و با افرادی همچون ملک الشعرا بهار ارتباط و همکاری داشت.

حیدر خان سپس به تهران رفت و مدتی را در بانک استقراضی، راه آهن و در سمت متصدی کارخانه چراغ برق تهران مشغول

به کار شد. اشتغال به مشاغل مختلف فرصت آشنایی با زندگی فلاکت بارکارگران و اوضاع اقتصادی و اجتماعی آن دوره ایران را برای وی به دنبال داشت و بدین ترتیب حیدرخان به نشر افکار انقلابی در میان توده ها پرداخت و در تهران و سایر شهرها به ایجاد حوزه ها و محافل سوسیال دموکراسی مبادرت ورزید. از مهمترین اقدامات وی می توان به تشکیل حوزه مخفی اجتماعیون عامیون تهران، مرکز غیبی تبریز با همکاری علی مسیو و کمیته ستاری (ستارخان) رشت که در تربیت مجاهدین انقلاب مشروطیت مانند ستار خان و باقر خان نقش مهمی را داشتند اشاره کرد.

وی سپس به اروپا رفت و به تکمیل معلومات فنی خویش پرداخت. حیدرخان به توصیه انجمن مجاهدین فنون مختلف ساخت بمب و نیز سایر سلاحهایی که به درد مبارزات انقلابی می خورد را آموخت و در سال ۱۲۸۶ شمسی یک سال پس از اعلام مشروطیت به ایران بازگشت. حیدر خان عمو اغلی در این دوره مهمترین فعالیتهای انقلابی خود را به انجام رساند، که از آن جمله می توان به اجرای چند رشته عملیات مسلحانه تحت رهبری وی اشاره کرد که مستبدان و مخالفان مشروطه را به ترس انداخت. نقشه ترور اتابک اعظم که توسط عباس آقا تبریزی انجام گرفت، حمله به خانه علا الدوله که حیدرخان شخصا در آن شرکت داشت و نیز متهم به ترور آیت الله بهبهانی که پس از دستگیری از این اتهام تبرئه شد، از مهمترین اقدامات وی در این برهه می باشد که اختلاف نظرهای بسیاری در مورد مفید و یا غیر مفید بودن آنها برای مشروطه وجود دارد.

پس از به توپ بسته شدن مجلس به باکو رفت و در آنجا همراه عده ای داوطلب فدایی برای مبارزه با استبداد صغیر و یاری مجاهدین تبریز به ایران آمد و به همکاری علی مسیو و مرکز غیبی به سازماندهی قیام تبریز پرداخت. حیدر خان با بمبی که برای شجاع نظام مرنندی از مخالفین سرسخت مشروطه و از محاصره کنندگان تبریز فرستاد، وی را به همراه پسرش ترور کرد. حیدرعمو اغلی مامور از میان بردن محمد علی شاه گردید و با بمب هایی که خود ساخته بود به کالسکه شاه حمله کرد ولی شاه جان سالم به در برد. درحالی که وی بازداشت شده بود و در انتظار اعدام به سر می برد به کمک کمیته سری موفق به فرار می شود و از راه بغداد و استانبول به اروپا می رود. وی از مخالفین سرسخت قرارداد ۱۹۰۷ بود و با تلاشهای وی توجه اروپائیان به این مساله جلب شد و در کنفرانس ۱۹۱۲ حزب بلشویک در پراگ به پیشنهاد لنین قطعنامه ای در مخالفت با این تقسیم بندی ایران صادر می شود. در طول جنگ جهانی اول در حکومت ملی موقت در قم و سپس در کرمانشاه شرکت فعال داشت. در طول سال ۱۹۱۷ بنا به دعوت سید حسن تقی زاده به برلین می رود و در انتشار مجله کاوه به وی کمک می کند. حیدر خان همچنین در تاسیس حزب کمونیست ایران در سال ۱۲۹۹ هـ.ش نقش اساسی را داشت و به عنوان اولین دبیرکل آن و نیز در اولین کنگره خلق های شرق به نمایندگی ایران انتخاب شد.

با شروع جنبش جنگل پس از توافق با میرزا کوچک خان به این جنبش پیوست و برای جنگلی ها پول و اسلحه فراهم ساخت. اما پس از چندی با بروز اختلاف در جنبش در یکی از روستاهای گیلان به احتمال فراوان در آبان ماه ۱۳۰۰ هـ.ش محاصره و کشته شد. در حالی که در مورد چگونگی مرگ وی اختلاف نظر وجود دارد اما برخی منابع کشته شدن حیدرخان با اطلاع میرزا کوچک خان را تایید کرده اند. و بدین ترتیب یکی از اولین و موثرترین اشخاص در شکل گیری سوسیال دموکراسی و جریان چپ انقلابی در ایران، که در طول انقلاب مشروطه و مخصوصا استبداد صغیر به شکل گیری سازمان های مخفی و انقلابی در ایران مبادرت

ورزیده بود در ۴۱ سالگی چشم از جهان فرو بست. در مورد فعالیت‌های انقلابی حیدرخان عمواغلی نکته نظرات بسیار متفاوتی وجود دارد، برخی وی را یک فدایی انقلابی می‌دانند که با اقدامات خود افراد زیادی از مخالفین مشروطه را از میان برداشت و عده ای نیز وی را یک تروریست معرفی می‌کنند. علی حاتمی در فیلم ستارخان ساخته ۱۳۵۱ هـ.ش توجه ویژه ای به حیدرخان عمواغلی داشته است، البته به نظر می‌رسد که حاتمی سعی داشته تا در این فیلم از حیدرخان چهره ای بیشتر منفی ارائه کند، که شاید بی ربط با فضای ضد چپ حکومت پهلوی در اوایل دهه ۵۰ شمسی نباشد.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/۲۰۶۵۹/حیدرخان-عمواغلی-انقلابی-مهندس-عمواغلی-حیدرخان-۲۰۶۵۹>